

הרב ד"ר ברוך פינקלשטיין



הקנאביס בהלכה

- הקדמה ■ השפעת הקנאביס ■ הקנאביס
- במקורות ■ קנאביס לעומת אלכוהול
- סכנת ההתמכרות ■ קשיים בפסיקתו
- של הרב משה פיינשטיין: א. נזק גופני;
- ב. נזק קוגניטיבי; ג. התמכרות;
- ד. אי־כבוד הורים; ה. פרישה מן המותר;
- ו. הוללות ופריקת עול ■ סיכום

הקדמה

בעקבות הרוח החדשה הנושבת בארץ ובעולם ביחס לשימוש בתוצרי צמח הקנאביס (Cannabis), סמי החשיש והמריחואנה, הגיעה העת להערכה מחודשת של היחס ההלכתי לנושא. לפי הידוע לי, ההתייחסות המנומקת היחידה של גדולי ישראל בעניין זה היא תשובה קצרה של ר' משה פיינשטיין זצ"ל שבה הוא אוסר עישון חשיש מסיבות שונות.¹ בעבר, ולעתים אף בהווה, נתפס השימוש בקנאביס כמזוהה עם הפכה של ההתנהגות הנורמטיבית וכחלק מתרבות עבריינית, ולפיכך ברורה ההתנגדות הרבנית והממסדית לתופעה זו. אכן, על אף איסור השימוש בתוצרי הקנאביס במדינות רבות, מיליוני אזרחים נורמטיביים צורכים אותם, אחד המרבה ואחד הממעיט, ובחלקים נכבדים של החברה בימינו, בארץ ובעולם, נחשב השימוש בהם כהתנהגות נורמטיבית. במאמר שפורסם לאחרונה, התיר הרב רזניקוב שימוש בקנאביס רפואי לחולים,² אולם אני מבקש לדון בשאלת השימוש בצמח באופן רחב יותר – בקרב אנשים בריאים,

1 שו"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק ג, סימן לה.

2 הרב אברהם רזניקוב "קנאביס למטרות רפואיות" תחומין לז' 105 (התשע"ז).

לשם הנאה, הפגת מתחים או שיפור מצב הרוח. נמנעתי במאמר זה מציטוט מחקרים על השפעותיו הרפואיות השונות של הקנאביס, לטווח הקצר ולטווח הארוך, שכן מצויים מחקרים רבים ומגוונים בנידון זה, וכל אדם יכול למצוא בהם את שלבו חפץ: נזק או תועלת; וכן, מסגרת זו אינה מתאימה להצגה נרחבת של הוויכוח על היתרונות והחסרונות של השימוש בצמח.³ במאמר שלפנינו אעסוק בהיבטים ההלכתיים של השימוש בתוצרי צמח הקנאביס ואבקש להוכיח כי אין כל נימוק הלכתי מהותי לאיסור השימוש בהם וכי אין לאוסרים על מה לסמוך - מלבד שיקולים תועלתניים שאינם ממין העניין.⁴

השפעת הקנאביס

משתמשים בקנאביס מתארים הרגשה של תחושה נעימה, שיפור במצב הרוח, שחרור מחסימות פסיכולוגיות ופתיחת אופקים יצירתיים - ותחושות אלו אכן גורמות לשימוש נרחב בסם בקרב אמנים. על פי רוב, השימוש בקנאביס אינו יוצר התנהגויות אלימות, ולהיפך: האדם נעשה רגוע יותר, עדין ואיש רעים להתרועע. אכן, ככל עניין - ובבחינת "כל מילי דמעלי להאי קשה להאי, ודקשה להאי מעלי להאי" (פסחים מב ע"ב) - גם לקנאביס עשויות להיות תופעות לוואי שליליות, כגון עצלות, שכחה ואדישות, ובמצבים מסוימים עלול הסם לעורר חרדות, דיכאון ועוד. ואכן, ההשפעות הנלוות לסם אינן מאפשרות את השימוש בו לאנשים המצויים במסגרות שדורשות מאמץ פיזי או קוגניטיבי - כגון: לימוד בישיבה, לימודים מסוימים באוניברסיטה, ספורט הישגי ושירות צבאי.

הקנאביס במקורות

צמח בעל שם דומה לקנאביס מוזכר במשנה (כלאים ב, ה), המלמדת כי "הייתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהם...". אכן, לא ברור אם הקנבוס האמור במשנה זהה לקנאביס שלנו, אבל ככל הנראה יש קרבה ביניהם. ה"תפארת ישראל" (שם, אות כה) מציין את שמו הלועזי של הצמח: "בלשון לאטינא קאנאביס" ונראה

3 ראו לדוגמה: LYNN ZIMMER & JOHN MORGAN, MARIJUNA MYTHS MARIJUANA FACTS: A REVIEW OF THE SCIENTIFIC EVIDENCE (1997); LESLIE IVERSEN, THE SCIENCE OF MARIJUANA (2008); CLINT WERNER, MARIJUANA GATEWAY TO HEALTH: HOW CANNABIS PROTECTS US FROM CANCER AND ALZHEIMER'S DISEASE (2011).

4 לכן, ברור שגם אם יותר השימוש בקנאביס עליו להיות מוגבל לבגירים שישתמשו בו בצורה אחראית ומבוקרת, בדומה לנהיגה ברכב שמוגבלת לבגירים בלבד.

הקנאביס בהלכה

שלדבריו יש זהות בין הצמחים. ה"תוספות יום טוב" מביא שני פירושים: "מין פשתן ובלע"ז קונבא"; ופירושו של "הערוך" כי זהו "מין תבלין שמשמין בקדרה". הרדב"ז (על משנה תורה, כלאיים, פרק ה, הלכה יט), מאריך בתיאורו של הקנבוס, ותיאור זה הולם את צמח הקנאביס המוכר לנו:

אבל עלי הקנבוס הנקרא קנב אוכלין אותו במצרים ומשכר ואומרים שהוא משמח ואוכלין אותו חי כמות שהוא ויש מקומות שעושין ממנו בגדים כמו שעושים מן הפשתן.⁵

קנאביס לעומת אלכוהול

כאמור, היחס ההלכתי המקובל לשימוש בקנאביס הנו שלילי למדי, עד כדי איסור גמור; אולם התבוננות מעמיקה באופי הנידון מעלה שיש מקום לפקפק בתפיסה זו. הדברים מתבלטים מתוך עיון ביחסה של ההלכה לשימוש באלכוהול, אשר תופס מקום של ממש באירועים שונים של העם היהודי בכל תפוצותיו, ולא מצאנו אף קהילה שנרתעה מפוטנציאל הנזק שלו.

בהקשר זה חשוב לציין כי מטרות השימוש בתוצרי הקנאביס דומות יותר לאלו של שתיית אלכוהול מאשר לעישון סיגריות - אף שהצריכה בדרך עישון משותפת לסיגריות ולקנאביס. בשונה מתוצרי הקנאביס, לגבי סיגריות הוכח למעלה מכל ספק שהן מזיקות לבריאות וגורמות למחלות מסכנות חיים. סכנות אלו אינן קיימות בתוצרי הקנאביס. נוסף על כך, צרכני הקנאביס משתמשים בו בתדירות פחותה הרבה יותר מזו הנהוגה בקרב מעשני סיגריות, וגם בדרכים אחרות כגון: שאיפת אדים, בליעת כדורים, מריחת שמן, אכילתו בדברי מאפה ועוד. מכל הנזכר ברור כי תוצרי הקנאביס אינם דומים כלל לסמים קשים, כגון: הרואין, קריסטל מת', קוקאין, אקסטזי ועוד, אשר צריכתם מסוכנת לבריאות ועלולה אף להביא למוות.

הקנאביס דומה לאלכוהול בהשפעתו על התחושה הכללית, ובדרך כלל אדם יכול להשתמש בתוצריו באופן סדיר ולתפקד היטב בחברה. מאידך, התחושה שהוא יוצר איננה חזקה כמו התחושה הנגרמת מצריכת אלכוהול. האלכוהול עלול להיות הרסני, לגרום לאגרסיביות ולא־שליטה בדחפים, ואילו הקנאביס מרגיע, משרה שמחה, והשפעתו על התחושה הכללית היא המתונה ביותר מבין כל הסמים.⁶

5 גם היום עושים בגדים מסוגים שונים של קנאביס.

6 STEVE FOX, PAUL ARMENTANO & MASON TVERT, MARIJUANA IS SAFER (2013)

אם כן, כדי לעמוד על היחס ההלכתי הראוי לקנאבים עלינו ללמוד קל וחומר מאלכוהול. כשם שאין איסור הלכתי על שתיית אלכוהול ואין גזרה שמא אדם יתמכר לשתיית אלכוהול או יאבד שליטה - על אף דברי חז"ל כי "אין לך דבר שמביא יללה אלא יין" (סנהדרין ע"א) ואזהרתו של משלי (כג, כ) "אל תהי בסובאי יין" - כך ראוי גם שיהיה יחסה של ההלכה לקנאבים. זאת ועוד, ההלכה מתחשבת בשכרות בקביעת הלכות מסוימות כגון זמני תפילת מנחה, ורואה בה חלק בלתי נפרד מהחיים הנורמטיביים. חכמים הכירו בכך, וגם במזרח אירופה בעת החדשה, כשאלכוהוליזם היה נפוץ אף בקרב היהודים, לא מצאנו איסור גורף על שתיית אלכוהול.

לא עוד אלא שאנו מוצאים שהרמ"א נקט גמישות בדין התלמוד החד-משמעי האוסר להתפלל תוך כדי שכרות. לאחר שהמחבר (שולחן ערוך, אורח חיים, סימן צט, סעיף ג) פסק ששיכור יכול להתפלל אם הוא מרגיש שהפיג יינו, מוסיף הרמ"א:

ולכן אין נזהרין ביינות שלנו שאין חזקין שמתפללין... וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו שאין חוששין לשכרות מעט.

ה"משנה ברורה" (שם, ס"ק יז) מנמק את היתרו של הרמ"א בכך שכיום אין מכוונים בתפילה כפי שהיו מכוונים בעבר. ייתכן גם שהמניע לדעתו המקלה של הרמ"א הוא בבחינת "עת לעשות לה' הפרו תורתך", וכפי שה"פרי מגדים" כותב על דברי הרמ"א: "כדי ליישב המנהג".⁷

מאחר שתוצרי הקנאבים אינם מזיקים לגוף, למוח ולסביבה יותר מאשר השכרות,⁸ המסקנה המתבקשת היא שאם ההלכה אינה אוסרת שכרות ואינה גוזרת גזרות שמא אנשים יאבדו שליטה או יתמכרו, כל שכן שאין מקום לאסור שימוש בקנאבים שהשפעותיו על האדם, על תחושותיו ועל תפקודו עדינות יותר ומתונות יותר.

סכנת ההתמכרות

כל התמכרות מזיקה לגוף ולנפש והיא הפכו של רצון ה' - אשר חפץ שעמו יהיה תלוי בו ולא בדבר אחר. אחת הברכות של שמירת המצוות היא השחרור משעבוד, ואילו

7 ראה "משנה ברורה", שם.

8 לפי דו"ח של ה-World Health Organization (2010) כ-3 מיליון בני אדם מתים מדי שנה כתוצאה משתיית אלכוהול. נוסף על כך, ישנם 60 סוגים שונים של מחלות שבהם לאלכוהול תפקיד סיבתי משמעותי, ראה (www.GISAH.org) Global Information System on Alcohol and Health (GISAH). (who.int/gho/alcohol/en)

הקנאביס בהלכה

התמכרות, כמילה נרדפת לשעבוד, חוצצת בין האדם ובין אביו שבשמים. גנאי הוא לאדם היות משועבד למישהו או למשהו, וכך מלמדים אותנו שני מאמרי חז"ל: "עבדי הם ולא עבדים לעבדים" (בבא מציעא י"ע"א) ו"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (משנה, אבות ו, ב).

ואכן, לית מאן דפליג שהתמכרות לסם, ואפילו לרפואה, היא דבר שלילי, כדברי רב לחייא בנו: "לא תשתי סמא" (פסחים ק"ג ע"א), וכפירושו של רש"י (שם, ד"ה לא תשתי):

לא תלמד לשתות סמים, מפני שתקבע להון ווסת ויהא לך שואלך ותפזר מעות, לישנא אחרינא: לא תהא רגיל לשתות סממנים כדאמר (פסחים מב, ב): (כולהו שקייני) [מסורת הש"ס: כל מילי] דמעלי להאי קשה להאי.

לדברי רב ישנן אפוא שתי סיבות: האחת, שמא יתרגל האדם לאותם סמים ויבוא לידי פיזור ממון מיותר; והשני, שכל תרופה שמועילה לעניין אחד, מזיקה לעניין אחר. לפי שני הטעמים, דברי רב אינם אלא אזהרה לבנו, "עצה טובה", ולא הלכה גורפת.⁹

התמכרות לתוצרי הקנאביס אכן קיימת אבל רק בקרב מיעוט מן המשתמשים בהם, כאשר רוב ניכר מן המכורים מתפקד כרגיל מבחינה חברתית. מאידך, אף אדם לא מת מצריכת יתר של תוצרי קנאביס. כאן המקום לציין כי אנשים רבים מתים ממנות יתר של סמים אחרים, ביניהם גם כאלו חוקיים, דוגמת תרופות שונות, משככי כאבים (אופיואידים) וכדורי שינה. תרופות אלו ממכרות יותר מקנאביס, הנזק שלהם לטווח ארוך רב יותר והסכנה בצריכת יתר שלהם עשויה להיות רבה - ובכל זאת לא עלה על הדעת לאסור את השימוש בהם.

קשיים בפסיקתו של הרב משה פיינשטיין

כפי שהקדמתי, היחיד מבין הפוסקים שהתייחס לנושא שלפנינו הוא הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק ג, סימן לה, התשובה משנת תשל"ג) אשר אסר את השימוש בקנאביס. עיון מפורט בתשובתו הקצרה מורה כי הוא התקשה למצוא סיבות ענייניות לאיסור, והרחיק לכת, כדי להצדיק את עמדתו. לעניות דעתי,

9 כאן אני מבקש לערער על אופן הצגת הדברים באנציקלופדיה הלכתית רפואית (מהדורה מורחבת, מעודכנת ומתוקנת, התשס"ו), כרך ב, ערך בריאות, עמ' 367. המחבר שם הרחיק לכת וכתב "וכבר קבעו חז"ל שאסור לשתות סמים, מפני שנקבע להם הרגל... ותפסיד מעות", אלא שהלשוניות "קבעו" ו"אסור" אינן מדויקות ואינן מתארות נכונה את האמור בגמרא, ולא מצאנו שראשונים אסרו את הדבר על פי מימרה זו.

פסיקתו המחמירה של הרב פיינשטיין בעניין זה הושפעה מהאווירה המתירנית שגלוותה לשימוש בסם בעשורים הקודמים, וכן מחוסר היכרות מלאה עם תכונותיו של צמח הקנאביס.

להלן אנתח את התשובה במלואה, אסקור את שש הסיבות שמעלה הרב פיינשטיין כנימוקים לאיסור, ואטען כי לאף אחת מהן אין בסיס מוצק. זו לשון התשובה במלואה:

הנה בדבר אשר התחילו איזה בחורים מהישיבה לעשן חשיש (מערואנא), פשוט שהוא דבר אסור מכמה עיקרי דינים שבתורה חדא שהוא מקלקל ומכלה את הגוף, ואף אם נמצאו אנשים בריאים שלא מזיק להם כל כך אבל מקלקל הוא את הדעת ואינם יכולים להבין דבר לאשורו שזה עוד יותר חמור שלבד שמונע עצמו מלמוד התורה כראוי הוא מניעה גם מתפלה וממצות התורה שעשיה בלא דעת הראוי הוא כלא קיימם. ועוד שהוא גורם תאוה גדולה אשר הוא יותר מתאות אכילה וכדומה הצריכים להאדם לחיותו ויש שלא יוכלו לצמצם ולהעביר תאותם, והוא איסור החמור שנאמר בבן סורר ומורה על תאוה היותר גדולה שיש לו לאכילה אף שהוא לאכילת כשרות, וכ"ש שאסור להביא עצמו לתאוה גדולה עוד יותר ולדבר שליכא שום צורך להאדם בזה שהוא אסור, ואף שלמלקות נימא שאין עונשין מן הדין מ"מ לאיסורא ודאי עובר על לאו זה ואיכא גם הטעם דאיכא בבן סורר ומורה שסופו שילסטם את הבריות כדאייתא בסנהדרין בפ' בן סורר (ס"ח ע"ב). ועוד שהאב והאם של אלו שמעשנין זה מצטערים מאד אשר עוברין על מצות כבוד אב ואם. ועוד איכא איסור העשה דקדושים תהיו כפירוש הרמב"ן בחומש. וגם הם גורמים לאיסורים הרבה אחרים לבד זה, סוף דבר הוא פשוט וברור שהוא מאיסורים חמורים וצריך להשתדל בכל היכולת להעביר טומאה זו מכל בני ישראל ובפרט מאלו שלומדין בישיבות.

א. נזק גופני

הרב פיינשטיין פותח בבעיית הנזק לגוף, אולם יש להקשות על טיעון זה משני כיוונים: א. אין הוכחה ששימוש בתוצרי הקנאביס אכן גורם נזק לגוף. ב. אין איסור הלכתי גורף על כל מעשה שמזיק לגוף.

אכן, חובה מן התורה להישמר מסכנות,¹⁰ וכך מנסח זאת הרמב"ם (משנה תורה, רוצח, פרק יא, הלכה ד):

10 כפי שלמדו מן הפסוקים: "השמר לך ושמר נפשך מאד" (דברים ד, ט); "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (שם, טו). ראו אנציקלופדיה הלכתית רפואית, לעיל הע' 9, עמ' 352, הע' 104.

וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצוות עשה להסירו, ולהישמר ממנו, ולהיזהר בדבר יפה, יפה, שנאמר: "השמר לך ושמור נפשך", ולא הסיר... ביטל מצוות עשה ועבר בלא תשים דמים.

אולם דברי הרמב"ם אמורים כלפי סכנת נפשות ולא באשר לנזק לגוף או לאחד מאיבריו. לכן, אנו מוצאים שחכמים אסרו מעשים מסוימים מפני הסכנה, ואילו בנוגע לעניינים אחרים, כגון מאכלים מזיקים, הם הורו שראוי להתרחק מהם אך לא אסרו זאת באופן מוחלט.

כך עולה גם מדברי הרמב"ם במקום אחר (משנה תורה, דעות, פרק ד, הלכות ט-יב), כאשר הוא מוסר רשימה של מאכלים שנחשבו בזמנו למזיקים. הרמב"ם מדייק בלשונו ואינו נוקט לשון איסור אלא לשון עצה ומנהג טוב:

יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאוד, וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם... ויש מאכלות שהן רעים, אבל אינם כמו הראשונות לרע, לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהן... אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד... ויש מאכלות שהן רעים... אין ראוי להרבות מאכילת אלו...

מלבד זאת, יש מי שהתלבט שמא תוקפו של איסור זה אינו אלא מדרבנן והפסוק הנזכר הנו בגדר "אסמכתא בעלמא".¹¹ אך כך ואם אחרת, ברור כי האיסור חל רק על מה שמביא לסכנת חיים ממשית, ואילו התנהגות לא בריאה גרידא אינה כלולה בו. מכל האמור מסתבר כי סמים קשים, כגון הרואין וקריסטל מת', אסורים לחלוטין משום "השמר לך". עוד יש להבחין בין סכנה ודאית לספק סכנה, ודומה כי שימוש בתוצרי הקנאביס אינו אפילו ספק סכנה, משום שמעולם לא מת אדם כתוצאה מלקיחת מנת יתר של קנאביס. לכל היותר יש בו ספק נזק מעורב עם תועלת. נוסף על כך, יש שהבחינו בין סכנה קרובה לסכנה רחוקה - כלומר סכנה שרוב בני האדם אינם חוששים מלהסתכן בה וכבר דשו בה רבים.¹² גם אם יוכח שצמח הקנאביס אכן מזיק לגוף, דומה שהוא נחשב כדבר שדשו בו רבים.

כאן המקום להעיר כי בתעשיית המזון של ימינו ישנם מרכיבים מזיקים מאוד מבחינה רפואית, כגון: בשר מעובד, צבעי מאכל וכימיקלים אחרים, ולא מצאנו פוסק שאוסר את אכילתם. ישנם גם מוצרי מזון טבעיים שאינם בריאים, כגון: שומנים מסוימים, סוכר, מלח

11 בית יוסף, יורה דעה, סימן קטז: באר הגולה, חושן משפט, סימן תכז, ס"ק ע. ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית, לעיל הע' 9, עמ' 352-354.

12 שו"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן קד. ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית, לעיל הע' 9, שם.

ועוד. אין הצדקה הלכתית להפריז בחשיבותה של בריאות הגוף דווקא סביב השימוש בקנאביס ולהתעלם ממנה בהקשרים אחרים - שבהם עשוי להיגרם לגוף נזק רב יותר.

ב. נזק קוגניטיבי

הנימוק השני שמעלה הרב פיינשטיין הוא שהשימוש בקנאביס "מקלקל את הדעת". אולם למעשה אין הוכחה חד-משמעית כי הקנאביס יוצר נזק קוגניטיבי לטווח ארוך, וכל שידוע הוא על ערפול החשיבה בזמן צריכת הסם. ככל הנראה, הרב פיינשטיין התכוון לקלקול בזמן ההשפעה, אולם גם על כך יש להקשות. ראשית, יש הרואים בהשפעתו המרגיעה של הקנאביס תיקון הדעת ופתיחתה לאופקים חדשים. אף אם נאמר שהקנאביס אכן מקלקל את הדעת, ייתכן שהתמורה הנלווית, שיפור מצב הרוח, מצדיקה את הנזק; כשם שהרב פיינשטיין התיר ניתוח פלסטי או מכירת דמו של אדם למטרת רווח, אף שהם מזיקים לגוף, משום שהתועלת רבה על הנזק.¹³ אדם שצורך קנאביס חש שפעולה זו מסייעת לו במישור מסוים, גם אם היא מזיקה לו במישור אחר, ובנידון שכזה ראוי שכל אדם יחליט מה טוב בעבורו.

גם בשיקול של "ביטול תורה" אין כדי לאסור את השימוש בקנאביס באופן גורף, אלא רק לפני לימוד תורה או תפילה. כשם שאין איסור גורף על שתיית משקאות משכרים מחשש שהאדם לא יוכל ללמוד או להתפלל, כך אין לאסור באופן גורף את השימוש בתוצרי הקנאביס. אנשים בוגרים יכולים להחליט באופן אחראי מתי לצרוך את הסם ומתי להימנע ממנו. כפי שבני אדם נורמטיביים אינם נוהגים ברכב כאשר הם מצויים תחת השפעת חומרים משכרים, כך נוכל לסמוך עליהם שלא יצרכו קנאביס לפני פעילות שדורשת ריכוז גבוה, כגון תפילה ולימוד תורה.

ג. התמכרות

"התאוה הגדולה", שבגינה אוסר הרב פיינשטיין את השימוש בקנאביס, היא מה שאנו מכנים "התמכרות". אולם למעשה, רק מיעוט קטן מאוד מבין משתמשי הקנאביס מתמכר אליו, ומיעוט קטן עוד יותר מתדרדר בעקבותיו לשימוש בסמים קשים. לעומת אחוז זעום זה, ישנם מיליוני אנשים שהתנסו בקנאביס ואין להם כל השפעה על תפקודם בחברה. מלבד זאת, נראה שאין די בהתמכרות כשלעצמה כדי לאסור צריכת מוצר מסוים. בימינו, אנשים מתמכרים למגוון מוצרים: לקפה, לקוקה קולה, ולמשקאות אנרגיה; לסיגריות, לאלכוהול, ולמשככי כאבים; ועוד ועוד. לא ברור אפוא מדוע

13 שו"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק א, סימן קג; חלק ב, סימנים סה-סו.

הקנאביס בהלכה

בפוטנציאל ההתמכרות כשלעצמו יש כדי לאסור את השימוש בתוצרי הקנאביס יותר מאשר מוצרים אחרים, שעשויים להיות מזיקים יותר וממכרים יותר.

הרב פיינשטיין מזכיר בתשובתו את דין "בן סורר ומורה", אולם דווקא השימוש בנימוק כזה מלמד על חולשת האיסור. ראשית, דומה כי רבים אוכלים כיום בכל ארוחה בשרית יותר מהשיעור המגדיר בן סורר ומורה כ"זולל וסובא" (כ-230 גרם), וקשה לומר שכולם נחשבים כמי ש"התמכרו" לבשר. מלבד זאת, ההזדקקות ללימוד מדינו של "בן סורר ומורה", שלדעות מסוימות אינו אלא עיקרון תאורטי בבחינת "דרוש וקבל שכר" (תוספתא [צוקרמאנדל], סנהדרין יא, ו), ולכל הדעות אינו שייך בימינו, מורה אין מקור פורמלי לאיסור השימוש בקנאביס. ייתכן שהרב פיינשטיין קשר זאת לדינו של "בן סורר ומורה" משום שלפי תפיסתו יש דמיון בהתנהגות השלילית בשני המקרים, אולם לעניות דעתי יש מרחק בין השניים, וראה עוד להלן.

ד. איכיבוד הורים

הנימוק הרביעי שמונה הרב פיינשטיין הוא פגיעה בכבוד אב ואם. אולם פגם בכיבוד אב ואם שייך, אם בכלל, כאשר מדובר בתלמיד ישיבה (כמו נידון השאלה שנשלחה לרב פיינשטיין). הורים אינם משלמים שכר לימוד בעבור בנם כדי שישתמש במריחואנה, ובמקרה כזה ייתכן פגם במצוות כיבוד אב ואם. ברם, אין להסיק כי ישנו קשר מהותי בין שימוש בתוצרי הקנאביס ובין מצוות כיבוד אב ואם - אשר שייכת בעיקר בעניינים הנוגעים לאב ולאם. אכן יש הסבורים שאם התנהגות הבן גורמת צער להורים, יש מקום להתחשב בכבודם גם בעניינים שאינם נוגעים להם, אולם יש החולקים על כך.¹⁴ כך או כך, ברור שאין לאסור מטעם זה כל שימוש בקנאביס, ובמקרים ששיקול זה קיים, יש לדון בו לגופו.

ה. פרישה מן המותר

הרב פיינשטיין כותב שיש מקום לאסור מעשים מסוימים שעלולים להזיק לקדושת ישראל גם כשאין סיבה פורמלית לכך. לדבריו, כחלק ממצוות "קדושים תהיו" מוטל על הפוסקים לשים את לבם להתנהגות פסולות ולאוסרן בבחינת "קדש עצמן במותר לך". גם נימוק זה אינו מובן דיו. איני חולק כלל על סמכותם של הפוסקים לאסור את המותר, אם הם סבורים שעשוי להיגרם ממנו נזק - כשם שבמצבים מסוימים ניתן להתיר את

14 ראה סיכום השיטות ב"ילקוט יוסף", סימן רמ, פרק ט, סעיפים א-ב. וראה שם, כיבוד אב ואם, פרק ז, סעיף יז (מהדורת תשס"א, כרך ב, עמ' נט, סעיף יז).

האסור ו"עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהילים קיט, קכו) - אולם לעניות דעתי, לאור הנימוקים שפירטנו עד כה אין כל הצדקה לאסור את השימוש בקנאביס.

ו. הוללות ופריקת עול

הרב פיינשטיין סבור ששימוש במריחואנה מביא להוללות ולפריקת עול ולכן יש לאוסרו, אלא שדומה כי מאז כתב את תשובתו השתנו פני הדברים. בזמנו, נתפס השימוש בצמח הקנאביס כחלק מ"תרבות הנגד" של נוער שוליים, וכאמור זהו גם נידון התשובה: בחורי ישיבה (נוער) אשר עישנו מריחואנה. אכן, בסופה של תשובתו מזהיר הרב פיינשטיין את כלל הציבור מעישון מריחואנה אך ברור שהיא מכוונת בעיקרה לבני נוער מרדניים שמחפשים התנסויות חדשות. לפיכך, דומה שאין כל מקום לאיסור גורף בעניין זה - אף שברור כי אם אדם חש שתוצרי הקנאביס מזיקים לשמירת המצוות שלו, ללימוד התורה שלו או לתפילתו, עליו להימנע מהם.

סקרנו עד כה את מגוון השיקולים שעלו בתשובתו הקצרה של הרב פיינשטיין וראינו כי למעשה אין נימוק הלכתי צרוף לאיסור השימוש בתוצרי הקנאביס; שכן לו היה נימוק כזה, לא היה הרב פיינשטיין נזקק למקורות עקיפים. נוסף על כך, רבים מנימוקיו של הרב פיינשטיין היו שייכים בזמנו, כאשר הקנאביס זוהה עם תרבות של פריקת עול והוללות; ואילו כיום, משתמשים בו אנשים נורמטיביים לחלוטין (אף שהאיסור החוקי עודנו קיים במקומות רבים).

סיכום

לאחר עשורים מספר של מלחמה בסמי המריחואנה והחשיש, תוצרי הקנאביס, עלינו להודות ש"רצון העם ניצח": תופעת השימוש בהם הולכת ומתרחבת גם בקרב אנשים נורמטיביים; תפיסתה כמצויה בזיקה עם "תרבות הנגד" ועם פריקת עול חלפה מן העולם; והיא הופכת ללגיטימית מבחינה חברתית (גם עדיין אינה חוקית).¹⁵ אלו שעדיין רואים בה תופעה פגומה מושפעים מסטריאוטיפים מיושנים ואינם רואים נכוחה את המציאות ו"פוק חזי מאי עמא דבר".

היחס המחמיר כלפי תוצרי הקנאביס בגין הנזק לגוף ולחשיבה שהם עשויים לגרום, ובשל סכנת ההתמכרות הטמונה בהם, אינו דומה ליחס שזוכים לו מוצרים אחרים שנזקיהם כבדים יותר וסכנת ההתמכרות להם גדולה יותר. גם אילו יוכח שאכן יש בהם

15. BRUCE BARCOTT, WEED THE PEOPLE (2015).

הקנאביס בהלכה

נזק לטווח הארוך, ראוי להותיר את שאלת השימוש לבחירת האדם ולשיקול דעתו - כשם שאדם רשאי לקבל החלטות בנוגע לעניינים אחרים הכוללים תועלת ונזק. בהקשר זה יש לציין כי לקיחת מנת יתר של סמים אלו אינה מסוכנת כלל.

עיון בתשובתו של הרב פיינשטיין בנידון זה מורה כי הוא התקשה למצוא נימוק הלכתי ממשי לאיסור השימוש בתוצרי הקנאביס, וברור שהוא הושפע מהתפיסה הרואה בו הוללות ופריקת עול. לאור כל הנ"ל ומאחר שלא מצאנו איסור הלכתי על צריכת אלוהול או משכבי כאבים - אם מחשש להתמכרות, ואם מחשש לאיבוד שליטה או לרפיון בשמירת המצוות - אין מקום לאסור את הקנאביס.